МАТЕРІАЛИ ДРУКУЮТЬСЯ УКРАЇНСЬКОЮ, АНГЛІЙСЬКОЮ ТА ПОЛЬСЬКОЮ МОВАМИ

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

№ 2 (8), 2026

заснований у 2023 році

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор –

ЦЮПРИК АНДРІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Члени редакційної колегії

АФАНАСЬЄВ ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ, кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

БАЛДИНЮК ОЛЕНА ДМИТРІВНА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

БОРУЦКА АННА, доктор наук, професор, професор університету, Військовий технологічний університет, Республіка Польща

ВАСЯНОВИЧ ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

ГРИЦАНЮК ВІТА ВАСИЛІВНА, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

КОСТИШИН ЕМІЛІЯ ІВАНІВНА, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

ЛОГВИНЕНКО ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

ОРОС ОЛЕКСАНДРА БОГДАНІВНА, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології і соціальної роботи, керівниця Науково-дослідницького центру вивчення насильства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ПЛАТАШ ЛАРИСА БРОНІСЛАВІВНА, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Міжрегіональна академія управління персоналом, Україна

ПРОТАС ОКСАНА ЛЮБОМИРІВНА, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

САБАТ НАТАЛІЯ ІВАНІВНА, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

ФЕЛТИНОВСКІ МАРІУШ, PhD, представник декана з питань освіти у галузі внутрішньої безпеки; Факультет соціальних наук, Університет VIZJA, Республіка Польща

ШИКУЛА-П'ЄЦ БАРБАРА, доктор філософії, завідувач кафедри соціальних наук, Університет Пожежної Безпеки, Республіка Польща

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД)

ЗАРЕЄСТРОВАНО Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення: Рішення № 414 від 22.02.2024
Ідентифікатор медіа: R30-02802

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (вул. Клепарівська, буд. 35, м. Львів, 79007, адреса електронної пошти: ldubzh.lviv@dsns.gov.ua, телефон: (032) 233 32 40).

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до Наказу МОН України № 928 від 11 червня 2026 року (додаток 12) строком на три роки з 01 червня 2026 року по 31 травня 2029 року з присвоєнням категорії «Б».

Кластер: Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика
Спеціальність: І10 Соціальна робота та консультування

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЛДУ БЖД
(*Протокол № 5 від 28.10.2026 р.*)

Літературний редактор Падик Г.М.

Відповідальний редактор Нагірняк М.Я.

Комп'ютерна верстка Калабухова С.Ю.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: ЛДУ БЖД, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79007

Контактний телефон: (099) 60 66 532

E-mail: ldubgd.soc@gmail.com

Збірник наукових праць «Публічне управління та соціальна робота» видається з 2023 року. Запланована періодичність – 2 рази на рік. Тематична спрямованість: проблеми соціальної роботи, публічного управління, історії соціальної роботи та публічного управління.

Дата розміщення онлайн: 02.11.2026. Дата друку: 09.11.2026.
Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 4,8. Зам. № 1026/824. Наклад 150 прим.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Цифровий друк.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ

Т. М. Демиденко
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ — 4

Л. Ю. Кримчак
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА — 13

М. М. Обіход, А. Я. Цюприк, В. В. Лис
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: ВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО ІНТЕГРОВАНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ — 21

O. L. Protas, E. I. Kostyshyn
COMPARATIVE ANALYSIS OF CAREER ASSESSMENT METHODS IN SOCIAL WORK PRACTICE — 35

CONTENTS

SOCIAL WORK AND COUNSELING

T. M. Demydenko
VOLUNTEERING AS A FORM OF SOCIAL ACTIVITY AMONG OLDER ADULTS — 4

L. Yu. Krymchak
SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE SOCIAL SERVICES SYSTEM: EUROPEAN EXPERIENCE AND UKRAINIAN PRACTICE — 13

M. M. Obikhod, A. Ya. Tsiupryk, V. V. Lys
TRANSFORMATION OF THE SOCIAL PROTECTION PARADIGM IN THE TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE: FROM SOCIAL SECURITY TO INTEGRATED SOCIAL WORK — 21

O. L. Protas, E. I. Kostyshyn
COMPARATIVE ANALYSIS OF CAREER ASSESSMENT METHODS IN SOCIAL WORK PRACTICE — 35

Публічне управління та соціальна робота
Public Administration and Social Work
ISSN (print) 3041-1319,
ISSN (online) 3041-1327
https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc

УДК 364:352.07(477)
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-2-3

М. М. Обіход[1], А. Я. Цюприк[2], В. В. Лис[3]
[1] Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
[2] Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна
[3] Служба у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації, м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5381-808X – Обіход М. М.
https://orcid.org/0000-0002-2921-7778 – Цюприк А. Я.
https://orcid.org/0000-0002-9201-5140 – Лис В. В.
tsarob@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: ВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО ІНТЕГРОВАНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті досліджено трансформацію парадигми соціального захисту населення України на рівні територіальної громади крізь призму співвідношення соціального забезпечення, соціальних послуг і професійної соціальної роботи. Обґрунтовано, що зміни зумовлені децентралізацією, реформуванням соціальних послуг, людиноцентричним підходом, наслідками повномасштабної війни, ускладненням соціальних ризиків, міжсекторальною взаємодією.

Уточнено відмінності між поняттями «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «соціальні послуги» та «соціальна робота». Визначено, що їх ототожнення звужує зміст соціального захисту та зберігає компенсаційну логіку реагування на ризики. Запропоновано розглядати його як інтегровану систему, де соціальне забезпечення забезпечує гарантії та ресурси, соціальні послуги – підтримку й задоволення потреб, а соціальна робота – виявлення та подолання проблем, відновлення функціонування й посилення спроможності людини, сім'ї та громади. З'ясовано, що проблема сучасної трансформації соціального захисту полягає у визначенні функціонального співвідношення соціального забезпечення й соціальної роботи та механізмів взаємодії у межах цілісної системи соціальної підтримки.

Доведено, що війна є каталізатором структурних змін. Розвиток центрів життєстійкості, соціального супроводу, консультування й нових практик роботи з ветеранами і внутрішньо переміщеними особами засвідчує перехід від пасивної допомоги до активної участі людини у відновленні та соціальній інтеграції.

Запропоновано модель інтегрованого соціального захисту громади, що поєднує соціальні гарантії, послуги, професійну соціальну роботу та ресурси громади. Її принципами є людиноцентричність, доступність, адресність, превентивність, комплексність, взаємодія і орієнтація на результат. Перспектива полягає в інтеграції соціального забезпечення та соціальної роботи в систему.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна робота, територіальна громада, децентралізація, публічне управління, соціальні послуги, війна.

M. M. Obikhod[1], A. Ya. Tsiupryk[2], V. V. Lys[3]
[1] Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
[2] Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine
[3] Children's Service of the Lviv Regional State Administration ,Lviv, Ukraine

TRANSFORMATION OF THE SOCIAL PROTECTION PARADIGM IN THE TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE: FROM SOCIAL SECURITY TO INTEGRATED SOCIAL WORK

The article examines the transformation of the paradigm of social protection in Ukraine at the territorial community level through the prism of the changing relationship between social security, social services, and professional social work. It is substantiated that these transformations are driven by decentralization, the reform of social services, the transition toward a person-centered approach, the consequences of the full-scale war, the increasing complexity of social risks, and the development of cross-sectoral cooperation.

The study clarifies the conceptual distinctions between "social protection", "social security", "social services", and "social work". It is established that conflating these concepts narrows the understanding of social protection and reinforces a predominantly compensatory approach to addressing social risks. Social protection is therefore conceptualized as an integrated system in which social security provides guarantees and resources, social services ensure direct support and the fulfillment of social needs, while social work performs an integrative professional function aimed at identifying and addressing social problems, restoring social functioning, and strengthening the capacity of individuals, families, and communities. It has been determined that the challenge of the modern transformation of social protection lies in defining the functional relationship between social security and social work, as well as the mechanisms of interaction within a holistic system of social support.

The study demonstrates that the war has become a catalyst for structural changes in the social protection system. The development of Resilience Centers, social support and counseling, as well as new practices for working with veterans and internally displaced persons, indicates a shift from passive assistance toward active participation of individuals in recovery and social integration.

A model of integrated social protection at the territorial community level is proposed, combining social guarantees, social services, professional social work, and community resources. Its key principles include a person-centered approach, accessibility, targeting, prevention, comprehensiveness, cooperation, and an outcome-oriented focus. The future development of social protection lies in the functional integration of social security and social work into a unified system.

Key words: social protection, social security, social work, territorial community, decentralization, public administration, social services, war.

Система соціального захисту населення України перебуває на етапі масштабної структурної та функціональної трансформації, яка охоплює не лише механізми надання соціальної допомоги, а й принципи організації соціальної політики, розподіл повноважень між різними рівнями публічного управління, характер взаємодії державних і недержавних суб'єктів та підходи до визначення потреб людини. Сучасні перетворення в цій сфері не можуть бути пояснені дією одного окремого чинника, оскільки вони формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних політичних, соціально-економічних, демографічних, інституційних та безпекових процесів.

Важливим структурним чинником таких змін стала децентралізація, унаслідок якої істотно змінилося співвідношення повноважень і відповідальності держави та територіальних громад у сфері соціального захисту. Паралельно із цим реформа системи соціальних послуг поступово переорієнтовує механізми соціальної підтримки на місцевий рівень, наближаючи прийняття рішень до безпосередніх потреб населення. Повномасштабна війна, зі свого боку, суттєво розширила спектр соціальних ризиків та актуалізувала потребу в нових формах підтримки осіб і соціальних груп, які зазнали наслідків воєнних дій, вимушеного переміщення, втрати житла, доходу, соціальних зв'язків або можливості повноцінної участі в суспільному житті. Водночас євроінтеграційний курс України посилює значення таких принципів соціальної політики, як дотримання прав людини, соціальна інклюзія, рівність можливостей, безбар'єрність, доступність соціальних послуг та орієнтація на індивідуальні потреби отримувача. Розвиток громадянського суспільства та поступове розширення участі недержавних організацій у наданні соціальних послуг також змінюють традиційну модель, за якої соціальна підтримка асоціювалася переважно з діяльністю

державних установ. За таких обставин традиційне трактування соціального захисту як сукупності державних виплат, пільг, компенсацій та соціальних гарантій уже не забезпечує повного розуміння його сучасного змісту. Безумовно, соціальне забезпечення залишається фундаментальною складовою соціальної політики, оскільки матеріальна підтримка має принципове значення для людини, яка втратила дохід, житло, працездатність або інші засоби існування. Проте сучасні соціальні проблеми дедалі частіше мають комплексний характер і не зводяться лише до недостатності фінансових ресурсів. Зокрема, бідність може супроводжуватися соціальною ізоляцією, безробіттям, інвалідністю, наслідками травматичного досвіду, сімейною кризою, вимушеним переміщенням, розривом соціальних зв'язків, обмеженим доступом до освіти, охорони здоров'я, зайнятості та інших суспільно значущих ресурсів. Отже, надання матеріальної допомоги, хоча й може зменшити окремі негативні наслідки соціального ризику, не завжди забезпечує усунення його причин або відновлення здатності людини самостійно функціонувати в суспільстві [3; 4; 6; 11; 15].

Саме тому особливої наукової та практичної значущості набуває питання співвідношення соціального забезпечення, соціальних послуг і професійної соціальної роботи. Соціальне забезпечення переважно пов'язане з реалізацією гарантованих державою соціальних прав і наданням особі визначених ресурсів підтримки. Соціальна робота, натомість, спрямована на комплексну роботу із соціальною ситуацією конкретної людини, сім'ї або соціальної групи та передбачає виявлення проблеми, оцінювання потреб, консультування, соціальний супровід, посередництво, мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів, профілактику соціальних ризиків, відновлення соціальних зв'язків, розвиток спроможності та підтримку самостійності отримувача [2; 4; 11; 13].

Отже, центральна проблема сучасної трансформації соціального захисту полягає не у протиставленні соціального забезпечення соціальній роботі, а у визначенні їх функціонального співвідношення та механізмів взаємодії у межах цілісної системи соціальної підтримки. Особливого значення це питання набуває на рівні територіальної громади, оскільки саме громада є безпосереднім соціальним середовищем людини, у якому загальні положення державної соціальної політики повинні трансформуватися в конкретні послуги, форми підтримки та практичні механізми реагування на соціальні потреби. Законодавство України визначає територіальну громаду як суб'єкта місцевого самоврядування, наділеного можливістю самостійно вирішувати питання місцевого значення, а до повноважень виконавчих органів місцевих рад належить, зокрема, забезпечення надання соціальних послуг відповідно до чинного законодавства. Такий підхід засвідчує зміну статусу громади в системі соціального захисту: вона перестає бути лише виконавцем рішень, прийнятих на центральному рівні, і поступово набуває ознак активного суб'єкта формування та реалізації місцевої соціальної політики [4; 13; 14].

У практичному вимірі це передбачає необхідність визначення реальних соціальних потреб населення, планування розвитку системи соціальних послуг, формування локальної мережі їх надавачів, залучення фінансових, кадрових та організаційних ресурсів, координації діяльності суб'єктів соціальної роботи й оцінювання результативності здійснюваної підтримки. Таким чином, на рівні територіальної громади формується принципово інша логіка організації соціального захисту – від реагування на вже сформовану потребу до її своєчасного виявлення, оцінювання та попередження [3; 4; 6; 14].

Таким чином, сучасний етап розвитку соціального захисту характеризується поступовим переходом від переважно компенсаційної моделі до системи, що передбачає поєднання гарантій, послуг, професійної підтримки, профілактики соціальних ризиків та активізації ресурсів самої людини й громади. Саме ця трансформація зумовлює необхідність теоретичного переосмислення співвідношення понять «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «соціальні послуги» та «соціальна робота» [4; 11; 13; 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального захисту населення, соціального забезпечення, соціальних послуг і соціальної роботи посідає важливе місце в сучасному українському соціально-гуманітарному дискурсі. Наукові дослідження охоплюють широкий спектр питань – від теоретичного визначення сутності соціального захисту та його функцій до аналізу організаційних механізмів надання соціальних послуг, професійної діяльності соціальних працівників і трансформації системи соціальної підтримки в умовах децентралізації. Окремий напрям досліджень становлять праці, у яких соціальний захист розглядається як багаторівнева система державних та суспільних механізмів реагування на соціальні ризики. У межах цього підходу увага приділяється соціальним гарантіям, соціальному страхуванню, державній допомозі, пенсійному

забезпеченню, соціальним пільгам та іншим інструментам компенсації або мінімізації наслідків соціально-економічної вразливості. Водночас розвиток соціальної роботи та соціальних послуг сприяв поступовому розширенню наукового розуміння соціального захисту за межі суто фінансової чи компенсаційної підтримки. Інший важливий напрям становлять дослідження соціальних послуг як інструменту безпосереднього реагування на складні життєві обставини. У таких працях акцентується увага на адресності, доступності, своєчасності, якості та комплексності соціальної підтримки, а також на необхідності врахування індивідуальних потреб отримувачів. Це відповідає сучасному нормативному підходу, відповідно до якого система соціальних послуг має бути орієнтована не лише на факт надання певної послуги, а й на реальну зміну життєвої ситуації її отримувача [2; 11; 13; 14; 15].

Значний масив наукових праць присвячено професійній соціальній роботі, її методам, технологіям і функціям. У сучасних дослідженнях соціальна робота розглядається як професійна діяльність, спрямована на підтримку людини у складних життєвих обставинах, відновлення її соціального функціонування, розвиток спроможності, мобілізацію особистісних, сімейних, громадських та інституційних ресурсів. Такий підхід особливо важливий для переосмислення ролі соціального працівника в умовах переходу до людиноцентричної моделі соціального захисту. Окрему групу становлять дослідження децентралізації та реформування місцевого самоврядування, у яких аналізуються нові повноваження територіальних громад у сфері соціальної політики [11; 13; 15].

Разом із тим проведений нами аналіз сучасних наукових підходів дає підстави стверджувати, що поняття соціального захисту, соціального забезпечення, соціальних послуг і соціальної роботи часто досліджуються як відносно самостійні категорії [2; 11; 13].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць, присвячених окремим складовим соціального захисту, недостатньо комплексно дослідженим залишається питання їх функціональної інтеграції на рівні територіальної громади. Передусім потребує подальшого теоретичного уточнення співвідношення соціального забезпечення та соціальної роботи в межах сучасної системи соціального захисту [11; 13; 14; 15].

Наявність державних соціальних гарантій та механізмів матеріальної підтримки залишається необхідною умовою забезпечення соціальної безпеки населення, однак не гарантує відновлення соціального функціонування людини. Водночас розширення соціальних послуг і професійної соціальної роботи не означає втрати значення соціального забезпечення. Проблема полягає у визначенні такого функціонального розподілу між цими компонентами, за якого матеріальні гарантії, соціальні послуги та професійна допомога взаємодіють і доповнюють одне одного. На нашу думку, недостатньо розробленим залишається також питання про те, яким чином територіальна громада може виступати не лише адміністративним рівнем організації соціальних послуг, а й цілісним ресурсним середовищем соціального захисту. Йдеться про необхідність поєднання ресурсів органів місцевого самоврядування, соціальних служб, закладів охорони здоров'я та освіти, громадських і благодійних організацій, волонтерських ініціатив, роботодавців, самих отримувачів соціальних послуг та інших суб'єктів [4; 13].

Окремого наукового осмислення потребує трансформація соціального захисту під впливом війни. Воєнні умови не лише збільшують кількість осіб, які потребують соціальної підтримки, а й змінюють характер самих соціальних проблем [11; 15; 18].

Таким чином, невирішеною частиною загальної проблеми залишається формування цілісного концептуального бачення соціального захисту територіальної громади як системи, у якій соціальні гарантії та соціальне забезпечення поєднуються із соціальними послугами, професійною соціальною роботою та внутрішніми ресурсами громади. Саме ця проблема визначає наукову спрямованість статті [3; 4; 6; 14].

Формулювання цілей статті та постановка завдань. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування трансформації парадигми соціального захисту в територіальних громадах України та визначення ролі професійної соціальної роботи як інтеграційного механізму взаємодії соціального забезпечення, соціальних послуг і ресурсів територіальної громади.

Для досягнення визначеної мети передбачено виконання таких завдань:

– теоретично розмежувати поняття «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «соціальні послуги» та «соціальна робота», визначивши їх функціональне призначення у сучасній системі соціальної політики;

– визначити основні чинники трансформації системи соціального захисту населення на рівні територіальної громади, зокрема вплив децентралізації, реформування соціальних послуг, євро-

пейської інтеграції та зміни характеру соціальних ризиків;

– проаналізувати вплив повномасштабної війни на масштаби, структуру й організаційні механізми соціальної підтримки населення територіальних громад;

– розкрити трансформацію ролі територіальної громади й органів місцевого самоврядування від виконавців державної соціальної політики до активних суб'єктів визначення потреб, організації, координації та оцінювання соціальної підтримки;

– обґрунтувати інтеграційну функцію професійної соціальної роботи в сучасній системі соціального захисту як механізму поєднання ресурсів, послуг, соціальних гарантій і потенціалу людини, сім'ї та громади;

– розробити концептуальну модель інтегрованого соціального захисту територіальної громади, яка забезпечує функціональне поєднання соціальних гарантій і соціального забезпечення, соціальних послуг, професійної соціальної роботи та ресурсів громади.

Методологічну основу дослідження становить поєднання системного, структурно-функціонального, інституційного, процесного та людиноцентричного підходів. Системний підхід використано для розгляду соціального захисту як цілісної багаторівневої системи, компоненти якої перебувають у взаємозалежності та взаємодії. Структурно-функціональний підхід дав змогу визначити специфіку та функціональне призначення соціального забезпечення, соціальних послуг і соціальної роботи. Інституційний підхід застосовано для аналізу ролі державних органів, органів місцевого самоврядування, соціальних служб, недержавних організацій та інших суб'єктів соціального захисту. Процесний підхід використано для дослідження динаміки переходу від переважно компенсаційної до інтегрованої моделі соціальної підтримки. Людиноцентричний підхід забезпечив орієнтацію аналізу на потреби, права, можливості та соціальну спроможність отримувача підтримки.

У процесі дослідження використано методи аналізу та систематизації нормативно-правових актів, порівняння наукових підходів, узагальнення сучасних практик організації соціального захисту, структурно-функціонального аналізу й концептуального моделювання. Їх поєднання дало змогу розглянути трансформацію соціального захисту не як механічну зміну окремих видів допомоги чи соціальних послуг, а як зміну самої логіки функціонування системи – від переважно компенсаційного реагування на соціальний ризик до комплексної, людиноцентричної та інтегрованої підтримки на рівні територіальної громади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «соціальний захист» є одним із найбільш складних і водночас найбільш уживаних понять у контексті соціальної політики. Його складність зумовлена тим, що воно одночасно позначає суспільну функцію держави, систему інституцій, сукупність соціальних гарантій, механізми запобігання соціальним ризикам, соціальні виплати, соціальні послуги та професійні практики підтримки. У вузькому підході соціальний захист часто ототожнюється із соціальним забезпеченням. Такий підхід історично зрозумілий: у традиційній державі добробуту саме соціальні виплати, пенсії, допомоги, пільги та компенсації були одним із центральних інструментів реагування держави на соціальні ризики. Людина ставала отримувачем визначеної законом підтримки після настання певної юридично визнаної обставини. Така модель має важливе значення. Вона створює систему соціальних гарантій на фінансовій основі, зменшує негативні наслідки втрати доходу, забезпечує мінімальний рівень матеріальної підтримки, реалізує принцип соціальної солідарності. Водночас вона має обмеження. Першим обмеженням є її переважно реактивний характер: допомога часто активізується після того, як соціальний ризик уже настав. Другим – категоріальна логіка: право на підтримку пов'язується з належністю людини до певної категорії. Третім – орієнтація на ресурс, а не завжди на причину проблеми. Четвертим – відносно слабка роль самої людини (клієнта) як активного учасника процесу подолання складної життєвої ситуації. У сучасних умовах така логіка дедалі більше доповнюється людиноцентричною моделлю. Її принципова відмінність полягає в тому, що точкою відліку стає не категорія отримувача, а соціальна ситуація та потреби конкретної людини. Наприклад, дві сім'ї можуть формально належати до однієї категорії малозабезпечених, але мати принципово різні потреби. В одному випадку головною проблемою може бути недостатній дохід, в іншому – інвалідність одного або двох із членів сім'ї, відсутність доступного догляду, соціальна ізоляція та навіть наступний ризик вилучення дитини із сім'ї. Однакова грошова виплата не дасть однакового соціального результату. Саме тому сучасна соціальна політика дедалі більше переходить від категоріального до потребнісного підходу. Сьогодні саме ця тенденція чітко проявляється в сучасному

українському законодавстві. Визначення потреб населення громади в соціальних послугах має здійснюватися на основі даних про вразливі групи, складні життєві обставини, результати оцінювання потреб особи або сім'ї та можливості надавачів. Відбувається важлива зміна в підходах до потреб клієнта: категорія, потреба, виплата, комплексна підтримки, установа, клієнт, реакція, профілактика, отримувач, послуга, соціальний результат. Саме ця зміна може бути визначена як один із ключових проявів трансформації парадигми соціального захисту [4; 13; 10].

Соціальний захист доцільно розглядати як найбільш широку категорію. Він охоплює інституційні, нормативні, економічні, соціальні та професійні механізми, спрямовані на забезпечення соціальних прав, попередження або подолання соціальних ризиків, підтримку людини у складних життєвих обставинах і забезпечення її соціальної інтеграції [4; 11; 13].

У такому розумінні соціальний захист охоплює щонайменше чотири функціональні блоки: 1) соціальні гарантії та соціальне забезпечення; 2) соціальні послуги; 3) професійну соціальну роботу; 4) соціальні ресурси громади та механізми їх мобілізації. Соціальне забезпечення є лише одним із компонентів цієї системи. Це принципове положення унеможливлює концептуальну помилку, коли соціальний захист зводиться до виплат. Притому соціальне забезпечення спрямоване передусім на реалізацію соціальних прав і компенсацію або зменшення матеріальних наслідків соціальних ризиків. Його логіка може бути представлена в такому вигляді: соціальний ризик; юридично визначене право на виплати; соціальна гарантія; ресурсна підтримка [4; 14; 15].

До таких механізмів належать пенсії, соціальні допомоги, компенсації, субсидії, пільги та інші форми матеріального забезпечення. Цей механізм можна назвати фундаментальним з огляду на його значущість. Людина, яка не має засобів для існування, потребує не лише консультування, а й реального матеріального ресурсу. Тому теза про перехід «від соціального забезпечення до соціальної роботи» не повинна означати демонтаж соціального забезпечення. Навпаки, соціальна робота може бути ефективною лише за наявності достатнього комплексу соціальних ресурсів, до яких фахівець може спрямувати людину. Зокрема, проблема полягає не в недостатності соціального забезпечення як такого, а у його недостатності як єдиного механізму соціального захисту.

Соціальні послуги посідають проміжне, але водночас самостійне місце. Їхня специфіка полягає в тому, що вони безпосередньо спрямовані на профілактику, подолання або мінімізацію наслідків складних життєвих обставин. У цьому сенсі соціальна послуга – це не просто «допомога». Вона має конкретний зміст, процедуру, надавача, отримувача, умови доступу, стандарти якості та очікуваний результат. Сучасна система вдосконалюється та передбачає можливість отримання одночасно декількох соціальних послуг. Це відкриває шлях до комплексного підходу. Як приклад, сім'я з дитиною може потребувати одночасно соціального консультування, соціального супроводу, психологічної підтримки, послуги денного догляду, допомоги в оформленні соціальних виплат та сприяння працевлаштуванню. Отже, соціальна послуга поступово переходить від ізольованого продукту до елемента індивідуальної траєкторії соціальної підтримки [2; 4].

На відміну від соціального забезпечення, соціальна робота є не стільки ресурсом, скільки професійним процесом. На сьогодні вона передбачає [11; 13]: виявлення соціальної проблеми, встановлення контакту, оцінювання потреб, визначення ресурсів, формування плану підтримки, консультування, соціальний супровід, посередництво, координацію, мобілізацію ресурсів, профілактику, кризове втручання, відновлення соціального функціонування, завершення супроводу й оцінювання результату.

До того ж соціальна робота має часовий вимір. Вона не просто «надає» щось людині, а супроводжує процес зміни соціальної ситуації. Саме це дає підстави розглядати її як інтегративний механізм сучасного соціального захисту [11].

Трансформація соціального захисту в Україні має комплексний характер. Її не можна пояснити лише реформою децентралізації або лише війною. Вона формується під впливом декількох взаємопов'язаних процесів. Децентралізація стала одним із найважливіших структурних чинників зміни системи соціального захисту, але, на нашу думку, вона ще не завершена, завершенням децентралізації можна було би вважати прийняття нового закону про органи місцевого самоврядування, у якому чітко були би прописані розмежування відповідальності між органами центральної, місцевої виконавчої влади й органами місцевого самоврядування. Раніше значна частина соціальних рішень приймалася централізовано, а місцевий рівень часто виконував функції адміністративного забезпечення вже визначеної державою політики [3; 4; 11; 15; 18].

Формування спроможних територіальних громад змінило цю логіку. Громада стала простором, де мають визначатися локальні соціальні потреби, організовуватися надання соціальних послуг, створюватися або залучатися надавачі,

формуватися місцеві соціальні програми, залучатися громадські та благодійні організації, розподілятися місцеві ресурси, формуватися партнерство з іншими суб'єктами.

Сучасні нормативні положення прямо пов'язують соціальні послуги з територіальною громадою та її потребами. Це означає, що соціальний захист поступово стає територіально диференційованим. Різні громади можуть мати різну демографічну структуру, різну кількість ветеранів, ВПО, людей з інвалідністю, дітей, сімей у складних життєвих обставинах, різну інфраструктуру та різні фінансові можливості. Тому однакова для всіх громад модель соціальної підтримки стає менш ефективною. Звідси викристалізовується принцип: територіальна громада повинна не просто виконувати соціальну політику, а адаптувати її до конкретного соціального профілю території. Саме тому визначення потреб громади є не технічною процедурою, а центральним управлінським інструментом [3; 4].

Повномасштабна російсько-українська війна радикально змінила структуру соціальних ризиків. До традиційних ризиків додалися: вимушене переміщення, втрата житла, загибель або зникнення членів сім'ї, інвалідність унаслідок бойових дій, психологічні та психосоціальні наслідки війни, ветеранська реінтеграція, сімейні кризи внаслідок мобілізації, розрив соціальних зв'язків, евакуація, втрата роботи, руйнування інфраструктури, обмеження доступу до базових послуг, соціальна ізоляція людей, які залишаються на територіях із високим рівнем небезпеки. Наприклад, за оцінками Світового банку, війна суттєво погіршила умови життя населення та посилила бідність і нерівність; у 2025 році рівень бідності в Україні оцінювався майже у 37 % порівняно з 20 % у 2021 році. Близько 9 мільйонів людей потребували підтримки. Ці дані демонструють принципову зміну масштабу проблеми. Соціальний захист тепер повинен одночасно виконувати функції підтримки, стабілізації, відновлення, адаптації, інтеграції, розвитку стійкості. Саме останні функції важко реалізувати лише через соціальні виплати. Наприклад, ветерану може бути призначено відповідну виплату, однак цього недостатньо для відновлення сімейних відносин, професійної ідентичності, соціальних зв'язків, подолання труднощів адаптації чи формування нової життєвої перспективи. Тому соціальне забезпечення повинно доповнюватися професійною соціальною роботою [15; 18].

Сучасна соціальна потреба дедалі частіше є комплексною. Якщо раніше її можна було описати як «людині не вистачає коштів», то сьогодні ситуація може бути такою: «людина втратила роботу, житло, соціальні зв'язки, має проблеми зі здоров'ям, не знає, на які послуги має право, не може самостійно звернутися до установ, потребує психологічної підтримки та допомоги у відновленні професійної активності». У такій ситуації неможливо визначити одну виплату або одну послугу як достатню відповідь на потребу клієнта. Потрібна інтегрована соціальна робота, яка зможе побачити проблему в цілісності. Тому професія соціального працівника набуває нового змісту. Він уже не лише оформлює допомогу або організовує послугу, а й стає координатором соціальної підтримки [11; 13; 15].

Міністерство соціальної політики України у 2025 році прямо наголошувало на переході до моделі, орієнтованої на потреби людини, а не на утримання установ. При цьому зазначалося, що реальні потреби українців у соціальних послугах задоволені менш ніж на 20 %, що свідчить про значний розрив між потребою та фактичним доступом до підтримки. Це один із найбільш важливих індикаторів трансформації [7].

Якщо стара модель умовно запитує: «Яка установа існує і яку послугу вона може надати?», то нова модель має запитувати: «Яка проблема існує у людини і який комплекс підтримки потрібен для її подолання?» Це принципова зміна суб'єкта системи. У першому випадку центром є інституція. У другому – людина (клієнт).

На сьогодні залишається однією із центральних проблем теоретичного аналізу спокуса протиставити соціальне забезпечення й соціальну роботу. Такий підхід є недостатнім. Соціальне забезпечення та соціальна робота мають різну природу, але виконують взаємопов'язані функції. Доцільно розглядати такі кластери [2; 11; 13]:

– за предметом діяльності – соціальне забезпечення орієнтоване переважно на соціальний ризик та юридично визначене право. Соціальна робота – на соціальну проблему, соціальну ситуацію та потреби людини;

– за способом впливу – соціальне забезпечення переважно надає фінансовий ресурс, матеріальну підтримку, соціальну гарантію, компенсацію. Соціальна робота надає професійну підтримку, консультування, супровід, посередництво, посередництво, координацію, розвиток спроможності, соціальну інтеграцію, може впливати через адвокацію;

– за роллю людини – у соціальному забезпеченні людина часто виступає як отримувач гарантованого ресурсу. У соціальній роботі людина повинна бути суб'єктом процесу змін. Зрозуміло, що це не означає, що соціальне забезпечення

є «пасивним» або менш цінним. Ідеться про різні механізми впливу на ситуацію;

– за часовою перспективою – соціальне забезпечення може бути короткостроковим або довгостроковим, але його основна функція – забезпечити гарантований рівень підтримки. Соціальна робота орієнтована на процес і результат вирішення проблеми, втручання, зміни ситуації, відновлення, самостійність;

– за критерієм результативності – соціальне забезпечення може бути результатом фактичного своєчасного призначення й виплати допомоги. Для соціальної роботи результат має бути ширшим, зменшення соціальної проблеми, підвищення спроможності, відновлення соціальних зв'язків, запобігання кризі, підвищення автономності, інтеграція людини в громаду.

Саме тому сучасна система повинна перейти від оцінювання лише обсягів наданої допомоги до оцінювання соціального результату [2; 11].

Територіальна громада є особливим рівнем організації соціального захисту, оскільки саме тут сходяться державна політика, місцеві ресурси, професійні соціальні служби, громадянське суспільство та повсякденне життя людини. Громада має унікальну перевагу: близькість до людини. Центральний орган може формувати політику, стандарти та механізми фінансування, але саме громада знає, які сім'ї перебувають у кризі, де є самотні люди похилого віку, скільки дітей потребують підтримки, які сім'ї переміститися, де проживають ветерани, які соціальні послуги фактично доступні, яких послуг бракує, які громадські організації працюють, які ресурси можна мобілізувати. Тобто локальний рівень створює можливість перейти від масової стандартизованої підтримки до диференційованої соціальної політики. Водночас децентралізація створює і ризики. Не всі громади мають однакову фінансову спроможність, кадровий потенціал, інфраструктуру й управлінські можливості [3; 14; 15].

Тому автономія громади повинна поєднуватися з державними стандартами, методичною підтримкою, фінансовим вирівнюванням, професійною підготовкою кадрів, цифровими системами, моніторингом якості, механізмами міжмуніципального партнерства. Інакше виникає ризик територіальної нерівності соціального захисту [3; 14].

Саме на рівні територіальної громади найвиразніше проявляється інтегративна функція соціальної роботи. Соціальний працівник має можливість побачити людину не як окрему «категорію», а як учасника конкретної соціальної системи. Як приклад, сім'я може одночасно бути малозабезпеченою, внутрішньо переміщеною, багатодітною, такою, що має дитину з інвалідністю, такою, що потребує психологічної підтримки.

У категоріальній моделі кожен статус може породжувати окремий вид підтримки.

В інтегрованій моделі соціальний працівник починає із запитання: що відбувається із цією сім'єю як цілісною соціальною системою? Після цього визначаються проблеми, потреби, ресурси, ризики, доступні послуги, необхідні соціальні гарантії, можливості громади, необхідні зовнішні ресурси. Це і є логіка case management (кейс менеджменту) – ведення випадку, адаптована до української системи соціальної роботи [11; 13].

Особливого значення в новій парадигмі набуває соціальне консультування. У традиційній системі звернення громадянина часто мало адміністративний характер: «Яка допомога мені належить?» У сучасній моделі запит повинен трансформуватися: «Що відбувається у моєму житті та які ресурси допоможуть мені подолати цю ситуацію?» Соціальне консультування створює простір для такого переходу. Його функції передбачають: інформування, первинне оцінювання ситуації, допомогу у визначенні проблеми, навігацію в системі послуг, пояснення прав, спрямування до відповідних фахівців, мотивацію до отримання допомоги, підтримку у прийнятті рішень, профілактику поглиблення кризи. У цьому сенсі консультування є не другорядною процедурою, а точкою входу людини до системи інтегрованого соціального захисту.

Однією з найбільш перспективних змін є перехід від логіки окремої послуги до логіки комплексної траєкторії підтримки. Стара модель – звернення, послуга, завершення допомоги. Сьогоднішня модель, яка має бути пріоритетною, – виявлення, оцінювання, планування, комплекс послуг, супровід, моніторинг, повторне оцінювання, коригування, завершення. У нормативній системі України ця логіка посилюється. Нові правила передбачають повторне оцінювання потреб отримувача, яке пов'язується з аналізом ефективності та результативності наданих послуг, а поглиблене оцінювання може проводитися соціальним менеджером або фахівцем із соціальної роботи для уточнення потреб і формування індивідуального плану. Це дійсно надзвичайно важлива зміна, яка фактично переводить соціальну послугу із категорії «разової допомоги» в категорію процесу професійного соціального втручання [4].

І одним із найяскравіших сьогодні прикладів трансформації системи стали центри життєстійкості. Їх поява демонструє зміну уявлення

про соціальну підтримку. Центр життєстійкості не повинен бути просто місцем, де людина отримує певну довідку чи допомогу. Його концепція пов'язана із психосоціальною підтримкою, соціальними послугами, інформуванням, консультуванням, груповою роботою та розвитком стійкості громади. На початку 2025 року мережа таких просторів охоплювала сотні громад, а в березні 2025 року до проєкту було залучено вже 308 громад у 23 областях. Це свідчить про перехід від інституційної моделі до моделі доступного локального соціального простору. Важливим є і те, що центри життєстійкості поєднують індивідуальну підтримку, психосоціальну допомогу, соціальне консультування, групову роботу, громадську взаємодію, профілактику, розвиток соціального капіталу. Отже, на сьогодні, під час війни, вони можуть розглядатися як інституційне втілення інтегрованої соціальної роботи [1; 8; 9; 16].

Іншим, не менш важливим, напрямом є принцип «гроші ходять за людиною». Його значення виходить далеко за межі фінансового механізму, хоча цей напрям можна віднести до принципів соціального забезпечення. Якщо традиційна модель часто передбачала таке: кошти, установа, послуга, клієнт, то сьогоднішня нова логіка передбачає: клієнт, потреба, вибір послуги, надавач, фінансування. У 2025 році цей підхід застосовувався, зокрема, щодо послуг підтриманого проживання та стаціонарного догляду для окремих категорій ВПО, людей похилого віку й осіб з інвалідністю. У 2026 році уряд продовжив розширення цієї моделі, передбачивши близько 3 тисяч отримувачів послуги підтриманого проживання. Це змінює саму філософію соціальної послуги: людина (клієнт) перестає бути прив'язаною до конкретної установи й отримує більше можливостей вибору. Надавачі, зі свого боку, отримують стимул підвищувати якість. Фінансовий механізм стає інструментом деінституціалізації, конкуренції за якість і посилення суб'єктності отримувача [12; 17].

Сьогодні інтегрована модель соціального захисту неможлива без розвитку партнерства. Сучасна територіальна громада має взаємодіяти з державними органами, комунальними установами, громадськими організаціями, благодійними фондами, релігійними організаціями, волонтерськими ініціативами, приватними надавачами, роботодавцями, освітніми та медичними закладами. Дослідження 2026 року підкреслюють роль недержавного сектору в системі соціальних послуг територіальних громад і необхідність соціального партнерства, соціального замовлення та взаємодії з органами місцевого самоврядування. Це особливо важливо в умовах війни, коли держава не може самостійно забезпечити весь спектр необхідної підтримки [2; 14; 15].

Однак залучення недержавних суб'єктів не повинно означати відмову держави від відповідальності. Держава, зі свого боку, зобов'язана гарантувати права, стандарти, фінансові механізми, контроль, якість, доступність, недискримінацію. Територіальна громада повинна забезпечувати локальну координацію. Недержавний сектор (НГО) додаткову гнучкість, інноваційність та ресурси. Соціальна робота – професійне інтегрування цих ресурсів навколо потреб людини [2; 14; 15].

І особливо наочно трансформацію можна простежити у сфері підтримки дітей та сімей. У 2024 році уряд затвердив Стратегію забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028роки. Документ передбачає розвиток сімейних форм виховання, зменшення інституційного догляду та збільшення доступу дітей з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами до соціальних, медичних і освітніх послуг у територіальних громадах. За цією філософією інституційна модель, наприклад, запитує: «Де розмістити дитину, яка залишилася без належного догляду?» Інтегрована модель запитує: «Що потрібно зробити, щоб дитина могла залишатися в безпечному сімейному середовищі?» Отже, центр системи захисту дитини зміщується від установи до сім'ї, від реакції до профілактики, від вилучення до підтримки, від окремої послуги до комплексу послуг. У цьому контексті саме соціальна робота забезпечує цей перехід, оскільки вона працює не лише з дитиною, а й із сімейною системою [5; 16].

Наступна категорія – внутрішньо переміщені особи – є ще одним прикладом необхідності переходу від категоріальної до інтегрованої моделі. Формальне встановлення статусу ВПО не розв'язує всіх проблем людини. Після переміщення людина може мати потребу в житлі, працевлаштуванні, соціальних виплатах, психологічній допомозі, освіті, медичних послугах, догляді, відновленні соціальних зв'язків, інтеграції у приймаючу громаду. Саме тому ВПО повинна розглядатися не лише як категорія для призначення певної допомоги, а й як людина з конкретною життєвою ситуацією. Сьогодні це відображено в сучасних механізмах підтриманого проживання та інших послуг, які спрямовані не лише на фізичне розміщення, а й на відновлення соціальних та економічних зв'язків [11; 13; 15].

Під час війни особливого значення набуває соціальна робота з ветеранами та членами їхніх сімей. Ця сфера демонструє межі суто забезпечувального підходу. Згідно з нормативними документами ветеран може мати право на виплати, пільги, медичне забезпечення, реабілітацію, житлову підтримку. Однак соціальна реінтеграція потребує значно більшого: відновлення сімейних зв'язків, працевлаштування, професійної переорієнтації, психологічної підтримки, роботи з травматичним досвідом, відновлення соціальних ролей, підтримки підприємництва, включення й участі в житті громади. Тому сучасний фахівець із соціальної роботи має бути не лише «провідником до виплат», а й координатором складного процесу реінтеграції. Нові дослідження вже виокремлюють організаційно-технологічні механізми соціальної підтримки ветеранів у територіальних громадах і роль спеціалістів соціальної роботи із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Це ще раз підтверджує, що сучасна соціальна робота переходить від обслуговування категорії до супроводу життєвого переходу.

Ще одним новим напрямом стає перехід від індивідуальної підтримки до розвитку соціальної стійкості громади. Соціальна стійкість означає здатність людини, сім'ї або спільноти, це також можна пов'язати із соціальною відповідальністю перед співгромадянами: спільно витримувати кризу, адаптуватися, мобілізувати ресурси, підтримувати соціальні зв'язки, відновлювати функціонування, продовжувати розвиток. Адже соціальна робота вже не може обмежуватися роботою «з проблемними людьми», вона повинна працювати із соціальним капіталом, сусідськими зв'язками, волонтерством, групами взаємопідтримки, локальними ініціативами, громадською участю, профілактикою. Дослідження 2025 року щодо послуги формування життєстійкості в територіальних громадах демонструє важливість моніторингу, оцінювання ефективності та відповідності послуги реальним потребам населення [1; 8; 16].

Це означає, що критерієм успішності соціальної роботи стає не лише кількість проведених консультацій чи наданих послуг, а й здатність людини та громади краще справлятися з майбутніми викликами.

На основі вищенаведеного можна запропонувати модель, у якій соціальний захист територіальної громади розглядається як інтегрована система взаємодії чотирьох компонентів:

Перший компонент – соціальне забезпечення. Його основною функцією є гарантування соціальних права та забезпечення необхідних матеріальних ресурсів, що передбачає: соціальні виплати, пенсійне забезпечення, виплата допомоги, компенсації, субсидії, пільги та інші форми державної соціальної підтримки.

Другий компонент – соціальні послуги в контексті соціальної роботи, які мають задовольняти конкретні соціальні потреби та мінімізувати наслідки складних життєвих обставин, і вони можуть бути: профілактичними, підтримувальними, кризовими, доглядовими, реабілітаційними, інтеграційними, спеціалізованими.

Третій компонент – соціальна робота, яка має інтегрувати ресурси навколо людини та сприяти зміні її соціальної ситуації, де реалізуються: оцінювання потреб, соціальне консультування, соціальний супровід, кейс-менеджмент, посередництво, координація, мобілізація ресурсів, адвокація, профілактика, соціальна інтеграція.

Четвертий компонент – ресурси громади: людський капітал, органи місцевого самоврядування (територіальні громади), комунальні установи, громадські організації, бізнес, волонтери, освітні заклади, медичні установи, релігійні організації, локальні соціальні мережі.

Таким чином, соціальне забезпечення дає ресурс, соціальні послуги – підтримку, соціальна робота інтегрує підтримку, громада створює середовище реалізації. Як що ми розглянемо запропоновану модель як певну «соціальну екосистему», то в ній немає просто одного суб'єкта, який може самостійно вирішити всі соціальні проблеми. Людина взаємодіє із сім'єю, територіальною громадою, соціальними службами, медичною системою, освітою, ринком праці, громадськими організаціями та державою. Проблема в одній сфері може породжувати проблеми в іншій. Наприклад, у людини безробіття, бідність, сімейна напруга, погіршення психічного стану, ризик соціального виключення. Тож соціальна робота повинна бачити причинно-наслідкові зв'язки. Саме це є однією з принципових переваг інтегрованої моделі.

Так само на основі проведеного аналізу можна визначити десять базових принципів інтегрованого соціального захисту територіальної громади:

1. Людиноцентричність, де система будується навколо потреб людини, а не навколо організаційної структури установ.

2. Потребнісна орієнтація – рішення приймаються на основі оцінювання реальної потреби.

3. Субсидіарність – проблема вирішується на найближчому до людини рівні, якщо цей рівень має достатні ресурси.

4. Комплексність – соціальна проблема розглядається в сукупності її економічних, психологічних, сімейних та соціальних чинників.

5. Превентивність – пріоритет надається запобіганню кризі, а не лише реагуванню на її наслідки.

6. Включення – людина бере участь у визначенні цілей власної підтримки.

7. Доступність – послуги повинні бути фізично, інформаційно, економічно й соціально доступними.

8. Міжсекторальність – рішення соціальних проблем передбачає взаємодію різних інституцій.

9. Результативність – оцінюється не лише факт надання послуги, а зміна соціальної ситуації.

10. Соціальна стійкість – підтримка повинна формувати здатність людини, сім'ї та громади справлятися з майбутніми ризиками.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає у концептуальному переосмисленні співвідношення соціального забезпечення та соціальної роботи.

По-перше, соціальний захист пропонується трактувати як багаторівневу систему, а не як синонім соціального забезпечення.

По-друге, соціальне забезпечення розглядається як гарантійно-ресурсний компонент, а не як повна модель соціального захисту.

По-третє, соціальні послуги визначаються як механізм безпосередньої підтримки та задоволення потреб.

По-четверте, соціальна робота визначається як інтегративний професійний процес, який поєднує різні ресурси навколо соціальної ситуації людини.

По-п'яте, територіальна громада розглядається як локальна соціальна екосистема, у якій взаємодіють державні, муніципальні, професійні, громадські та приватні ресурси.

По-шосте, критерієм ефективності соціального захисту пропонується визначати не обсяг наданої допомоги, а зміну соціальної ситуації та зростання спроможності людини / сім'ї / громади.

Результати проведеного теоретичного аналізу дають змогу стверджувати, що поняття «трансформація парадигми соціального захисту» є доцільним для опису сучасних процесів в Україні, однак його не слід трактувати як повну відмову від попередньої системи. Соціальне забезпечення залишається фундаментом соціальної держави. Без гарантованого доходу, пенсій, допомог і компенсацій неможливо забезпечити базову соціальну безпеку. Однак соціальне забезпечення дедалі більше потребує інтеграції з іншими механізмами. І саме соціальна робота створює зв'язок між людиною та системою. У зв'язку із цим соціальний працівник має бути своєрідним «інтегратором» такої системи. Саме це розуміння має особливе значення для територіальних громад. Саме громада має забезпечити середовище, у якому соціальна робота може бути ефективною. Не можна вимагати від соціального працівника вирішити проблему без ресурсів. Якщо немає доступного житла, соціальних послуг, реабілітації, зайнятості, психологічної підтримки або можливості залучити громадські організації, соціальний супровід ризикує перетворитися на формальну процедуру. Тому інтегрована модель потребує інтегрованого управління ресурсами.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що сучасна система соціального захисту в Україні все ще перебуває на етапі переходу від переважно компенсаційно-забезпечувальної моделі до більш комплексної, людиноцентричної та інтегрованої системи. Ця трансформація не означає відмови від соціального забезпечення. Навпаки, соціальне забезпечення залишається необхідним механізмом реалізації соціальних прав і гарантування матеріальної підтримки. Проте його функціональна роль змінюється – вона має дедалі більше інтегруватися із соціальними послугами та професійною соціальною роботою. Соціальний захист доцільно розглядати як широку систему, у якій соціальне забезпечення гарантує ресурс, соціальні послуги забезпечують підтримку, соціальна робота інтегрує ресурси та процес підтримки, територіальна громада формує середовище соціального захисту.

Децентралізація стала важливим чинником цієї трансформації, оскільки значна частина відповідальності за організацію соціальних послуг перемістилася ближче до людини. Законодавче закріплення визначення потреб територіальної громади, розвиток соціального замовлення, залучення недержавних надавачів та нові фінансові механізми створюють основу для формування локальних систем соціальної підтримки. Війна ж, зі свого боку, не лише збільшила обсяг соціальних потреб і проблем, а й змінила їхню структуру. Поряд із матеріальними ризиками зросло значення психосоціальних, сімейних, інтеграційних, реабілітаційних та професійних потреб. Це об'єктивно посилює роль соціальної роботи. Важливим є також перехід від інституційної до громадоцентричної моделі. Центри життєстійкості, розвиток послуг у громадах, підтримане проживання, сімейно орієнтована політика щодо дітей, соціальний супровід ветеранів і ВПО демонструють, що соціальна

підтримка поступово переміщується в безпосереднє середовище життя людини. Отже, територіальна громада повинна розглядатися не лише як адміністративний рівень реалізації державної соціальної політики, а й як локальна соціальна екосистема, у межах якої взаємодіють людина, сім'я, органи місцевого самоврядування, соціальні служби, заклади освіти й охорони здоров'я, громадські організації, бізнес, волонтерські ініціативи та інші ресурси. А запропонована інтегрована модель дає можливість визначити соціальну роботу як своєрідний механізм «з'єднання» різних компонентів соціального захисту. Її центральною функцією стає не просто надання допомоги, а виявлення, оцінювання, планування, координація, супровід, мобілізація ресурсів, оцінювання результату, відновлення спроможності. На нашу думку, така модель змінює і критерії ефективності соціального захисту. Кількість призначених виплат, проведених консультацій або наданих послуг є важливими показниками діяльності системи, але не можуть бути її кінцевим результатом. Таким чином, теза «від соціального забезпечення до інтегрованої соціальної роботи» повинна розумітися не як заміна одного механізму іншим, а як перехід від домінування одного механізму до функціональної інтеграції різних механізмів соціального захисту. Соціальне забезпечення забезпечує базову соціальну безпеку. Соціальні послуги забезпечують безпосередню підтримку. Соціальна робота забезпечує професійну інтеграцію цих ресурсів навколо конкретної людини. Територіальна громада забезпечує локальне середовище, у якому ця інтеграція стає можливою. Така модель найбільше відповідає сучасним умовам України, у яких соціальний захист має одночасно реагувати на війну, бідність, переміщення населення, старіння, інвалідність, сімейні кризи, ветеранську реінтеграцію, потреби дітей та інші складні соціальні виклики.

Перспективним напрямом подальших досліджень є емпірична перевірка запропонованої моделі на рівні конкретних територіальних громад України, зокрема через порівняння громад за рівнем інтегрованості соціальних послуг, кадровою спроможністю, механізмами міжсекторальної взаємодії, доступністю соціального консультування та результативністю соціального супроводу.

Особливого значення набуває розроблення системи показників, яка б дала можливість оцінювати не лише функціонування соціальної інфраструктури, а й реальні соціальні результати для людини, сім'ї та громади.

Конфлікт інтересів: автор Цюприк А. Я. є головним редактором журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався уповноваженим редактором, який не перебував у підпорядкуванні автора та не мав конфлікту інтересів. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Список літератури:

1. Для підтримки кожної людини: Центри життєстійкості відкриються ще у 32 громадах : офіц. матеріал Міністерства соціальної політики України. 28.01.2025. URL: https://www.msp.gov.ua/.

2. Костишин Е. І., Шевців Ю. О., Луцишин О. І. Ринок соціальних послуг в Україні. *Публічне управління та соціальна робота.* 2024. № 2. С. 46–51. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-8.

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80.

4. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19.

5. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2024 № 1201-р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/.

6. Соціальні послуги : офіц. інформац. ресурс / Децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua/social.

7. Турбота про кожного: як Міністерство соціальної політики змінює сферу соціальних послуг : офіц. матеріал Міністерства соціальної політики України. 30.06.2025. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/turbota-pro-kozhnoho.

8. Центри життєстійкості : інформац. ресурс / Децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua/social/resilience.

9. Центри життєстійкості відкриються ще у 54 громадах : офіц. матеріал Міністерства соціальної політики України. 21.03.2025. URL: https://www.msp.gov.ua/.

10. Better care through social protection and integrated social services : advocacy brief /UNICEF. URL: https://www.unicef.org/.

11. Buchko K., Connon I. L. C., Dominelli L. Country on the move: Comparing the impacts of service provision during the waves of displacement

before and after full-scale aggression against Ukraine. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. Vol. 9. P. 474–484. DOI: https://doi.org/10.1007/s41134-024-00337-9.

12. Humanitarian Cash Transfers: Social Protection for Vulnerable Families with Children in Ukraine/UNICEFUkraine.URL:https://www.unicef.org/ukraine/.

13. Kolosok A., Budnik S. Social protection of internally displaced persons. *Vvichlyvist. Humanitas*. 2024. Vol. 4. P. 97–105. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.13.

14. Kolosok A., Melnyk O. Local social programmes: Status and prospects. *Vvichlyvist. Humanitas*. 2025. Vol. 3. P. 207–215. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.26.

15. Oliinyk O., Mishchuk H., Samoliuk N., Bilan Y. Bridging the divide: Addressing social tensions between internally displaced persons and host communities during wartime in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2025. Vol. 23, No. 3. P. 645–657. DOI: https://doi.org/10.21511/ppm.23(3).2025.46.

16. Social Protection and Children in Ukraine : analytical materials / UNICEF Ukraine. URL: https://www.unicef.org/ukraine/.

17. Social Protection for Inclusion, Resilience, Innovation and Transformation (SPIRIT) Program for Ukraine : World Bank project materials. Washington, D.C. : World Bank. URL: https://www.worldbank.org/.

18. Investing in Tomorrow: Strengthening Human Development and Resilience in Ukraine : report / World Bank. 2026. URL: https://www.worldbank.org/.

References:

1. Dlia pidtrymky kozhnoi ludyny: Centry zhyttiestiikosti vidkryiutsia sche u 32 hromadakh: ofic. material Ministerstva socialnoi polityky Ukrainy (2025, January 28). [For the support of every person: Resilience centers will open in 32 more communities: official material of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Retrieved from https://www.msp.gov.ua/ [in Ukrainian].

2. Kostyshyn, E. I., Shevciv, Yu. O., & Lucyshyn, O. I. (2024). Rynok socialnykh posluh v Ukraini [The market of social services in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta socialna robota*, 2, 46–51. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-8 [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1997). Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR [On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine of May 21, 1997 No. 280/97-VR 1997). *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-vr [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). Pro socialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII [On social services: Law of Ukraine of January 17, 2019 No. 2671-VIII]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19 [in Ukrainian].

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). Pro skhvalennia Stratehii zabezpechennia prava kozhnoi dytyny v Ukraini na zrostannia v simejnomu otochenni na 2024–2028 roky: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.11.2024 № 1201-r. [On the approval of the Strategy for ensuring the right of every child in Ukraine to grow up in a family environment for 2024–2028: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 26, 2024 No. 1201-r.]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/ [in Ukrainian].

6. Socialni posluhy: ofic. informac. resurs. (n.d.). Decentralizaciia [Social services: official information resource. Decentralization]. Retrieved from https://decentralization.gov.ua/social [in Ukrainian].

7. Turbota pro kozhnoho: yak Ministerstvo socialnoi polityky zminiuie sferu socialnykh posluh: ofic. material Ministerstva socialnoi polityky Ukrainy (2025, June 30). [Caring for everyone: how the Ministry of Social Policy is changing the sphere of social services: official material of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Retrieved from https://www.msp.gov.ua/press-center/news/turbota-pro-kozhnoho [in Ukrainian].

8. Centry zhyttiestiikosti: informac. resurs (n.d.). Decentralizaciia [Resilience centers: information resource. Decentralization]. Retrieved from https://decentralization.gov.ua/social/resilience [in Ukrainian].

9. Centry zhyttiestiikosti vidkryiutsia sche u 54 hromadakh: ofic. material Ministerstva socialnoi polityky Ukrainy (2025, March 21). [Resilience centers will open in 54 more communities: official material of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Retrieved from https://www.msp.gov.ua/ [in Ukrainian].

10. UNICEF (n.d.). Better care through social protection and integrated social services: advocacy brief. Retrieved from https://www.unicef.org/.

11. Buchko, K., Connon, I. L. C., & Dominelli, L. (2024). Country on the move: Comparing the impacts of service provision during the waves of displacement before and after full-scale aggression against Ukraine. *Journal of Human Rights and Social Work*, 9, 474–484. https://doi.org/10.1007/s41134-024-00337-9.

12. UNICEF Ukraine (n.d.). Humanitarian Cash Transfers: Social Protection for Vulnerable Families with Children in Ukraine. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/.

13. Kolosok, A., & Budnik, S. (2024). Social protection of internally displaced persons. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 97–105. https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.13.

14. Kolosok, A., & Melnyk, O. (2025). Local social programmes: Status and prospects. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 207–215. https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.26.

15. Oliinyk, O., Mishchuk, H., Samoliuk, N., & Bilan, Y. (2025). Bridging the divide: Addressing social tensions between internally displaced persons and host communities during wartime in Ukraine. *Problems*

and Perspectives in Management, 23(3), 645–657. https://doi.org/10.21511/ppm.23(3).2025.46.

16. UNICEF Ukraine (n.d.). Social Protection and Children in Ukraine: analytical materials. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/.

17. World Bank (n.d.). Social Protection for Inclusion, Resilience, Innovation and Transformation (SPIRIT) Program for Ukraine: World Bank project materials. Washington, D.C.: World Bank. Retrieved from https://www.worldbank.org/.

18. World Bank (2026). Investing in Tomorrow: Strengthening Human Development and Resilience in Ukraine: report. Retrieved from https://www.worldbank.org/.

М. М. Обіход, А. Я. Цюприк, В. В. Лис

Оглядова стаття

Дата першого надходження статті до видання: 23.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.11.2026